

ARTYKUŁY, STUDIA I ROZPRAWY

BARTŁOMIEJ DŹWIGAŁA

UNIwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*

Kształtowanie się przekazu o przecięciu jednym ciosem przeciwnika przez Gotfryda Lotaryńskiego w czasie oblężenia Antiochii przez pierwszą krucjatę. Studium źródłoznawcze

Streszczenie. W artykule prezentuję badania nad opowieściami kronikarskimi o bitwie pod Bramą Mostową, która odbyła się 6 marca 1098 r., w czasie oblężenia Antiochii przez wojska pierwszej krucjaty. Skupiam się na kulminacyjnym momencie tych opowieści – scenie, w której książę Gotfryd Lotaryński w starciu na moście prowadzącym do Bramy Mostowej jednym ciosem przepołuwił muzułmańskiego adwersarza. Swój wywód podzieliłem na trzy części – w pierwszej pokazuję, jakie stanowisko zajmują historycy wobec przekazów o przepołowieniu przeciwnika przez Gotfryda, a także analizuję najwcześniejszy etap kształtowania się przekazu, za który uważam opisy stworzone przez uczestników krucjaty: Rajmunda z Aguilers, Piotra Tudeboda oraz ten zamieszczony w kronice Alberta z Akwizgranu. W drugiej części analizuję modyfikacje i przekształcenia, jakim poddawali omawianą scenę kronikarze z północnej Francji tworzący w pierwszych dwóch dziesięcioleciach XII w. W ostatniej części zajmuję się późniejszymi wersjami tej samej sceny, wnioskuje na temat ich związku z wcześniejszymi przekazami. W toku badań okazało się, że najpopularniejszą i najsilniej oddziałującą wersję stworzył kronikarz Robert Mnich, natomiast dostrzegalne są wyraźne związki z najwcześniejszymi wersjami nawet u autorów piszących pod koniec XII w. i później.

Słowa kluczowe: oblężenie Antiochii, krucjata, Gotfryd Lotaryński, kronika.

* Wydział Nauk Historycznych i Społecznych, Instytut Nauk Historycznych, Katedra Historii Średniowiecza, e-mail: b.dzwigala@uksw.edu.pl

Prawdopodobnie żadne wydarzenie w historii średniowiecza nie wzbudziło obfitszej „produkcji literackiej” w obrębie cywilizacji łacińskiej niż pierwsza krucjata. Przebieg wyprawy krzyżowej i jej finalny sukces, jakim było zdobycie Jerozolimy 15 lipca 1099 r., był fenomenem tak głęboko oddziałującym na ówczesne społeczeństwa, że należy go postrzegać w kategoriach przełomu również w odniesieniu do europejskiej kultury i literatury¹. Dzięki niezwykle bogactwu materiału źródłowego opisującego zmagania krzyżowców na Bliskim Wschodzie w latach 1097–1099² istnieje możliwość podjęcia studiów nad procesem kształtowania się pamięci o wydarzeniach krucjaty, które szybko stały się podstawowym elementem formującej się kultury rycerskiej³. Obleżenie Antiochii zajmuje miejsce szczególne w narracjach o wydarzeniach z lat 1097–1099. Krzyżowcy pod murami tego miasta spędzili większą część pielgrzymki⁴ i to właśnie wówczas powstawały pierwsze opowieści mające na celu upamiętnić poległych oraz utrwalić czyny godne pamięci⁵.

¹ Z ostatnio opublikowanych prac na ten temat warto wskazać: J. Rubenstein, *Crusade and Apocalypse: History and the Last Days*, „Quaestiones Mediae Aevii Novae” 2016, vol. XXI, s. 159–188, gdzie autor pokazuje, że krucjata przyczyniła się do rekonceptualizacji średniowiecznego piśmiennictwa historiograficznego. Na temat wyjątkowości fali utworów opowiadających o krucjacie: idem, *What is the Gesta Francorum, and who was Peter Tudebode?*, „Revue Mabillon” 2005, vol. XVI, s. 201. Por. też D. Kempf, *Towards a Textual Archaeology of the First Crusade*, [w:] *Writing the Early Crusades: Text, Transmission and Memory*, eds M. Bull, D. Kempf, Woodbridge 2014, s. 116, gdzie autor postrzega rozkwit historiografii w XII w. jako skutek zdobycia Jerozolimy w 1099 r.

² David S. Bachrach stwierdza, że źródła dotyczące pierwszej krucjaty są najbardziej rozbudowanym korpusem źródłowym skupionym wokół tych samych wydarzeń, jaki powstał w łacińskim średniowieczu: D.S. Bachrach, *Lay Confession to Priests in Light of Wartime Practice (1097–1180)*, „Revue d’histoire ecclésiastique” 2007, vol. CII, s. 84.

³ Oddziaływanie pierwszej krucjaty na literaturę rycerską omawiają m.in.: H. Glaesener, *La prise d’Antioche en 1098 dans la littérature épique française*, „Revue belge de philologie et d’histoire” 1940, vol. XIX, s. 66–85; *Les épopées de la croisade*, eds K.-H. Bender, H. Kleber, Stuttgart 1987; S. Edgington, *Albert of Aachen and the Chansons de Geste*, [w:] *The Crusades and their Sources. Essays Presented to Bernard Hamilton*, eds J. France, W.G. Zajac, Ashgate 1998, s. 23–38; D.A. Trotter, *Medieval French Literature and the Crusades (1100–1300)*, Geneva 1988, s. 280.

⁴ Krzyżowcy dotarli do Antiochii 20 X 1097 r., natomiast dopiero 1 III 1099 r. ostatnie oddziały wyruszyły w kierunku Jerozolimy: H. Hagenmeyer, *Chronologie de la première croisade 1094–1100*, Hildesheim 1973, s. 104, 219; T. Venning, *A Chronology of the Crusades*, Routledge 2015, s. 35, 41.

⁵ Por. *Introduction*, [w:] *The Chanson d’Antioche. An Old French Account of the First Crusade*, eds S. Edgington, C. Sweetenham, Ashgate 2011, s. 1–98; *Intro-*

Jednym z najważniejszych momentów oblężenia Antiochii była bitwa przy Bramie Mostowej, stoczona 6 marca 1098 r.⁶ W konstruowaniu obrazu przebiegu tego starcia historycy najczęściej opierają się na źródłach narracyjnych uznawanych za napisane przez uczestników pierwszej krucjaty, przede wszystkim więc na anonimowym utworze *Gesta Francorum*⁷, a także na kronice Rajmunda z Aguilers *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*⁸, Piotra Tudeboda *Historia de Hierosolymitano itinere*⁹ oraz, mimo że nie był on świadkiem wydarzeń, Alberta z Akwizgranu *Historia Ierosolimitana*¹⁰. Do tego zbioru należy dodać listy pisane pod murami obleganej Antiochii, które uzupełniają narracje kronikarskie¹¹. Źródła arabskie¹², syryjskie¹³ i ormiańskie¹⁴ mogą być wykorzystywane w umiejscawianiu wydarzeń w bliskowschodnim kontekście.

Najbardziej zagadkowym elementem opowieści o bitwie pod Bramą Mostową jest kulminacyjna scena, w której książę Gotfryd zadaje śmiertelny cios muzułmańskiemu przeciwnikowi – jednym uderzeniem miecza przecina na pół swego adwersarza, co wywołuje strach w szeregach nieprzyjaciela i jest przypieczeniem tryumfu krzyżowców. W obrębie literatury historiograficznej opisującej pierwszą krucjatę poszczególni autorzy w zróżnicowany sposób opowiadali o tym czynie Gotfryda. Kronikarze dodawali i modyfikowali szczegóły narracyjne, rozbudowywali bądź skracali opowieść oraz skupiali uwagę na innych elementach przekazu. W niniejszym

duction, [w:] *The Canso d'Antioca. An Occitan Epic Chronicle of the First Crusade*, eds C. Sweetenham, L. Paterson, Ashgate 2003, s. 1–190.

⁶ T. Venning, *op. cit.*, s. 36; H. Hagenmeyer, *op. cit.*, s. 134–137.

⁷ *Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum. The Deeds of the Franks and the other Pilgrims to Jerusalem*, ed. and transl. R. Hill, New York 1962, s. 40–41.

⁸ *Le „Liber” de Raymond d'Aguilers*, eds J.H. Hill, L.L. Hill, Paris 1969, s. 59–61.

⁹ Petrus Tudebodus, *Historia de Hierosolymitano Itinere*, eds J.H. Hill, L.L. Hill, Paris 1977, s. 156.

¹⁰ Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana. History of the Journey to Jerusalem*, ed. and transl. S. Edgington, Oxford 2007, s. 238–247.

¹¹ *Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088–1100*, ed. H. Hagenmeyer, Innsbruck 1901 – szczególnie ważne są: *Epistula II Stephani comitis Carnotensis ad Adelam uxorem* (s. 149–151), *Epistula II Anselmi de Ribodimonte ad Manassem archiepiscopum Remorum* (s. 156–160), *Epistula cleri et populi Lucensis ad omnes fideles* (s. 165–166).

¹² *The Damascus Chronicle of the Crusades. Extracted and translated from the Chronicle of Ibn al-Qalanisi*, transl. H.A.R. Gibb, London 1932, s. 368.

¹³ *Chronique de Michel le Syrien*, trad. J.-B. Chabot, t. III, Paris 1905.

¹⁴ *Armenia and the Crusades. The Chronicle of Matthew of Edessa*, transl. A.E. Dostourian, London 1993, s. 375.

artykule prezentuję badania nad opowieściami o Gotfrydowym przepołowieniu przeciwnika – analiza źródeł w tym aspekcie umożliwia wnioskowanie na temat wzajemnych relacji między poszczególnymi kronikami i drogami rozwoju przekazu o bitwie pod Bramą Mostową. Poniższe rozważania sytuują się w nurcie postrzegania anonimowego utworu *Gesta Francorum* nie jako pierwotnej i najważniejszej historii krucjaty, ale jako tekstu stanowiącego przeformułowanie wcześniej powstałego przekazu, pisanego bądź ustnego.

Dziewiętnastowieczni autorzy włączali legendarny cios Gotfryda do swoich opowieści o oblężeniu Antiochii. Już Joseph-François Michaud w opisie bitwy pod Bramą Mostową dużo uwagi poświęcił Gotfrydowi, wspominając o jego doniosłym czynie¹⁵. Kilkadziesiąt lat później Heinrich von Sybel postrzegał śmiertelny i efektowny cios Gotfryda jako decydujący o losach bitwy¹⁶. Reinhold Röhricht poszedł dalej – oprócz omówienia wydarzeń sporządził szczegółowe odsyłacze do tekstów źródłowych wzmiankujących przecięcie na pół przeciwnika przez Gotfryda¹⁷. Steven Runciman w publikowanych po II wojnie światowej pracach pokazywał bieg wydarzeń, uznając, że omawiany czyn Gotfryda jest elementem fabularnym i nie nadaje się do uwzględnienia w tekście naukowym¹⁸. John France w wydanej w 1994 r. militarnej historii pierwszej krucjaty podkreślił przewodnią rolę Gotfryda w bitwie pod Bramą Mostową, w której to bitwie ważnym momentem było przepołowienie przeciwnika przez przyszłego władcę łacińskiej Jerozolimy¹⁹. Thomas Asbridge zwrócił uwagę na wyjątkowe zagęszczenie religijnej retoryki w kronikarskich opisach bitwy pod Bramą Mostową, która

¹⁵ J.-F. Michaud, *L'histoire de la première croisade*, [w:] *Des Croisades*, vol. I, Paris 1825, s. 295, 296.

¹⁶ H. von Sybel, *Geschichte des Ersten Kreuzzugs*, Leipzig 1881, s. 333–335.

¹⁷ R. Röhricht, *Geschichte des Ersten Kreuzzuges*, Innsbruck 1901, s. 124 wraz z przyp. 4.

¹⁸ S. Runciman, *The First Crusade and the Foundation of the Kingdom of Jerusalem*, [w:] *A History of the Crusades*, vol. I, Cambridge 1951, s. 226, 227; idem, *The First Crusade: Antioch to Ascalon*, [w:] *A History of the Crusades*, ed. K. Setton, vol. I (*The First Hundred Years*), Wisconsin 1969, s. 308–343. Na legendarnym czynie Gotfryda nie skupił uwagi również Jean Flori – na temat bitwy pod Bramą Mostową w jego pracach por. J. Flori, *La Première Croisade. L'occident chrétien contre l'Islam*, Bruxelles 1992, s. 87, 88; idem, *Bohémond d'Antioche, chevalier d'aventure*, Paris 2007, s. 149, 150.

¹⁹ J. France, *Victory in the East. Military History of the First Crusade*, Cambridge 1994, s. 253, 254. Bitwy pod Bramą Mostową nie omówił najważniejszy obok Johna France'a historyk wojskowości w czasach krucjat Raymond C. Smail w znanej pracy: R.C. Smail, *Crusading Warfare 1097–1193*, Cambridge 1956.

pod kątem militarnym nie była momentem szczególnym w toku oblężenia Antiochii, ale stanowiła moment przełomowy z punktu widzenia morale walczących stron – wówczas duch obrońców został złamany, a inicjatywę nieodwracalnie przejęli krzyżowcy, czego, zdaniem Asbridge’a, badacze krucjat dotychczas nie dostrzegali. W poszerzonej refleksji nad znaczeniem tej bitwy i zawartością źródeł londyński historyk nie wspominał jednak o opisach legendarnego ciosu zadanego przez Gotfryda²⁰. Jay Rubenstein w ostatnio wydanej monografii, pokazującej pierwszą krucjatę przez pryzmat wątków apokaliptycznych, obecnych w materiale źródłowym, włączył do opisu wydarzeń pod Antiochią legendarny czyn Gotfryda i jednocześnie zwrócił uwagę, że scena ta jest obecna we wszystkich „krucjatowych” kronikach opierających się na *Gesta Francorum*, ale same *Gesta Francorum* milczą na temat roli Gotfryda w bitwie pod Bramą Mostową²¹.

Scena przepołowienia przeciwnika przez Gotfryda Lotaryńskiego pod Antiochią jest tematem artykułu Simona Johna, w którym poddał on analizie dziewięć wersji tej sceny, aby dokonać porównania z podobnymi motywami obecnymi w utworach z gatunku *chanson de geste*²². W konkluzji S. John wskazał, że proces rozbudowywania przekazu o legendarnym ciosie Gotfryda osiągnął kulminację w *Chanson d’Antioche* oraz że nawet najwcześniejsi pisarze tworzący opowieści o pierwszej krucjacie konstruowali narracje we współoddziaływaniu z bogatą tradycją ustną kształtującą się wokół pamięci o wydarzeniach z lat 1096–1099²³.

²⁰ T. Asbridge, *The First Crusade. A New History*, London 2005, s. 189–193 – autor w odróżnieniu od większości historyków datuje bitwę na 7 III. Thomas Asbridge nie wspomina również o omawianej scenie w ogólniejszej syntezie dziejów krucjat: idem, *The Crusades. The War for the Holy Land*, London 2010, s. 69–70. Por. też idem, *The Creation of the Principality of Antioch*, Woodbridge 2000.

²¹ J. Rubenstein, *Armies of Heaven. The First Crusade and the Quest for Apocalypse*, New York 2011, s. 179, przyp. 16. Por. idem, *What is the Gesta Francorum...*, s. 189, 202.

²² S. John, *Claruit Ibi Multum Dux Lotharingiae: The Development of the Epic Tradition of Godfrey of Bouillon and the Bisected Muslim*, [w:] *Literature of the Crusades*, eds S.T. Parsons, L.M. Paterson, London 2018, s. 7–24. Simon John, badacz ze Swansea University, wspomniał mi o wynikach swoich badań, przesyłając jesienią 2017 r. nieopublikowany tekst, za co Autor pragnie wyrazić szczerze podziękowania. Artykuł ten ubogacił prezentowane tutaj badania, które, aby nie powtarzać dociekań Simona Johna, skupiają się na najwcześniejszej historiografii pierwszej krucjaty.

²³ Simon John prowadzi szerokie badania nad kształtowaniem się legendy Gotfryda Lotaryńskiego: idem, *Godfrey of Bouillon: Duke of Lower Lotharingia*,

Aby uniknąć zbyt szerokiego i częstego cytowania tekstu źródłowego, prezentowana analiza ogranicza się wyłącznie do sceny zadania efektownego ciosu przez Gotfryda Lotaryńskiego. Na małym wycinku narracji lepiej widoczna jest inwencja autorów i przemiany, jakim omawiana scena podlegała. Takie zarysowanie problemu badawczego daje również możliwość uwzględnienia większej liczby utworów, co jest korzystniejsze z punktu widzenia założonego celu pracy – przeanalizowania różnych wersji opisów czynu Gotfryda w czasie bitwy pod Bramą Mostową i zależności między nimi. Dlatego też materiał źródłowy, który nie jest bezpośrednio związany z omawianą sceną, jest raczej referowany w tekście głównym niż cytowany.

Najwcześniejszy etap kształtowania się przekazu

Pierwsza część analizy obejmuje materiał źródłowy wytworzony najwcześniej, jeszcze w trakcie trwania wyprawy albo niedługo po jej zakończeniu. Przekazy zawarte w kronikach Rajmunda z Aguilers i Piotra Tudeboda oraz Alberta z Akwizgranu są najbardziej podstawowymi wersjami opowieści o czynie Gotfryda w czasie bitwy pod Bramą Mostową.

Ciąg zdarzeń, który doprowadził do stoczenia krwawego boju między załogą Antiochii a krzyżowcami, rozpoczął się od przybycia na początku marca 1098 r.²⁴ do portu St. Simeon floty okrętów z zaopatrzeniem dla krucjaty. Pomoc była potrzebna, gdyż siły oblegających były wówczas poważnie osłabione. Obleżenie trwało od 20 października 1097 r. i wypełnione było aktywnością militarną – składały się na nią ciągle starcia z wypadami garnizonu miejskiego, wyczerpujące wyprawy po prowiant w pobliże, nieznane tereny oraz dwie walne bitwy z armiami idącymi na odsiecz: 28 grudnia pokonano siły z Damaszku, a 9 lutego wojsko Ridwana z Aleppo²⁵.

Ruler of Latin Jerusalem – książka, będąca poszerzoną wersją dysertacji doktorskiej, ukaże się w wydawnictwie Routledge. Por. też *idem*, *Historical Truth and the Miraculous Past: The Use of Oral Evidence in Twelfth-Century Latin Historical Writing on the First Crusade*, „English Historical Review” 2015, vol. CXXX, s. 263–301; *idem*, *Godfrey of Bouillon and the Swan Knight*, [w:] *Crusading and Warfare in the Middle Ages, Realities and Representations. Essays in Honour of John France*, eds S. John, N. Morton, Ashgate 2014, s. 129–142 – gdzie pokazuje kluczową rolę legendy o Rycerzu-Łabędziu w procesie mitologizacji postaci Gotfryda Lotaryńskiego.

²⁴ T. Venning, *op. cit.*, s. 36; H. Hagenmeyer, *op. cit.*, s. 131–133.

²⁵ T. Venning, *op. cit.*, s. 35, 36; H. Hagenmeyer, *op. cit.*, s. 115–117, 125–127; J. France, *op. cit.*, s. 237–239, 245–251.

Przybyła do St. Simeon 4 marca flota angielskich statków miała dla krucjaty ogromne znaczenie ze względu na przetransportowany ładunek – były nimi materiały umożliwiające konstrukcję umocnień, które miały pozwolić na zablokowanie wszystkich antiocheńskich bram²⁶. Z obozu wojsk krucjatowych wyruszył do portu silny oddział pod dowództwem dwóch głównych rywali o pozycję lidera wyprawy, czyli Boemunda z Tarentu i Rajmunda z Tuluzy. Gdy konwój z ładunkiem podjętym w St. Simeon oraz częścią załóg z przybyłych okrętów wracał do obozu, został zaatakowany przez silny oddział garnizonu miasta, który niepostrzeżenie wyszedł na zewnątrz murów miejskich w celu zorganizowania zasadzki. Manewr się powiódł i oddział krzyżowców został rozбитo. Ci, którym udało się uciec i przedostać do głównego obozu, zaalarmowali resztę wojsk, a jednocześnie dowódca obrony Antiochii, widząc sukces swych oddziałów, postanowił iść za ciosem i zaatakować oblegających krzyżowców. Wówczas kolejne grupy obrońców dokonały natarcia, wychodząc z miasta przez Bramę Mostową. Właśnie na przedpolu tej bramy, do której bezpośrednio prowadził most nad rzeką Orontes, rozegrała się bitwa stanowiąca kanwę dla opowieści o legendarnym czynie Gotfryda Lotaryńskiego²⁷.

Rajmund z Aguilers zapisał, że punktem zwrotnym bitwy był kontratak piechoty chrześcijańskiej poprowadzony przez możnego rycerza z Prowansji imieniem Hisnardus de Gagia²⁸. Po przeciwnatarciu nieprzyjacieli, szukając drogi ucieczki, skierował się w stronę mostu poprzedzającego Bramę Mostową. Elementem dodającym dramaturgii było zamknięcie tejże bramy z rozkazu namiestnika Antiochii – wysyłając swoich żołnierzy do walki poza mury miej-

²⁶ Relacja z punktu widzenia floty z italskiej Lukki, która wówczas ze statkami angielskimi dotarła do St. Simeon: *Epistula cleri et populi Luccensis ad omnes fideles*, [w:] *Die Kreuzzugsbriefe...*, s. 165–167. Ostatnio podniesiono, że wsparcie w istocie pochodziło z Bizancjum, jako że składało się z angielskich i być może skandynawskich najemników pozostających na bizantyńskim żołdzie, którzy stacjonowali w Laodycei: P. Frankopan, *The First Crusade. The Call from East*, Cambridge Mass. 2012, s. 159.

²⁷ Ogólna wizja przebiegu wydarzeń nie jest przedmiotem kontrowersji: J. France, *op. cit.*, s. 253, 254; T. Asbridge, *The First Crusade...*, s. 189–191; J. Rubenstein, *Armies of Heaven...*, s. 177–179.

²⁸ Na temat osoby Hisnardusa: Raymond d’Aguilers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*, transl. J.H. Hill, L.L. Hill, Philadelphia 1968, s. 43, przyp. 10. Jonathan Riley-Smith umieścił go na liście uczestników krucjaty wraz z identyfikacją miejsca pochodzenia: J. Riley-Smith, *The First Crusaders, 1095–1131*, Cambridge 1997, s. 213.

skie, kazał im zwyciężyć bądź zginać. Potem nastąpiła całkowita destrukcja sił wroga zamkniętych w potrzasku między nacierającymi krzyżowcami a wąskim mostem nad rwącą rzeką, prowadzącym do otwieranej w celu uratowania niedobitków Bramy Mostowej²⁹. Do tego opisu kronikarz dodaje, że „*audivi a multis qui ibi fuerunt quod viginti Turcos, et amplius, de ponte sumptis spondalibus in flumine obruissent. Claruit ibi multum dux Lotharingiae. Hic namque hostes ad pontem praevenit, atque ascenso gradu venientes per medium dividebant*”³⁰. Gotfryd więc wyróżnił się tym, że ubiegł uciekających i zablokował im drogę do miasta lub ewentualnie – przy nieco innej interpretacji: rozdzielił swoją szarżą tłum wycofujących się nieprzyjaciół w ten sposób, że część zdołała uciec, a reszta stanęła naprzeciw blokującego Gotfryda³¹. Rajmund nie podał dalszych szczegółów, ale jego opis pozostawia odbiorcę z przeświadczeniem, że szarża Gotfryda, dzięki odcięciu drogi ewakuacji, umożliwiła zadanie większych strat przeciwnikowi, co doprowadziło do uszczuplenia sił obrońców. Kronikarz podkreślił, że usłyszał o tym od wielu naocznych świadków. To sugeruje, że już na najwcześniejszym etapie rola Gotfryda w bitwie była przedmiotem przekazywanych drogą ustną opowiadań³².

²⁹ *Le „Liber” de Raymond d’Aguilers...*, s. 60, 61: „*Hostium itaque superbia turbatur, porta clausa est, et pons strictus, fluvius vero maximus. Quid igitur? Hostes turbati prosternuntur et caeduntur, ac saxis in flumine obruuntur, fuga autem nulla patet. Quod nisi Gracianus pontis portam aperuisset, illa die de Antiochia pacem habuissemus*”.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Raymond d’Aguilers, *op. cit.*, s. 43 – w tłumaczeniu autorzy interpretują czyn jako rozdzielenie wrogich wojsk „into two ranks”. Simon John opisuje, że Gotfryd „forced the hostes to split into two”: S. John, *Claruit ibi multum...*, s. 9, 10. S. John potwierdza lekcję zaproponowaną przez autorów najnowszej edycji – tłumaczy, że słowo „dividebant”, czyli czasownik w 3 os. liczby mnogiej, zamiast pojedynczej, musi być błędem kopisty. W starszej edycji w tym miejscu czasownik podano w liczbie pojedynczej („dividebat”), co bardziej współgra z sensem wypowiedzi: *Raimundi de Aguilers Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*, [w:] *Recueil des historiens des croisades. Historiens occidentaux*, vol. III, Paris 1866, s. 249.

³² Opieranie się przez kronikarzy na relacjach uczestników nie było rzadkością, ale w tym miejscu istotna jest tak wyraźna sugestia dziejopisarza. Na temat powoływania się na naocznych świadków w narracjach historiograficznych dotyczących pierwszej krucjaty: S. John, *Historical Truth and the Miraculous Past...*; E. Lapina, „*Nec Signis Nec Testis Creditur...*”: *The Problem of Eyewitnesses in the Chronicles of the First Crusade*, „*Viator. Medieval and Renaissance Studies*” 2007, vol. XXXVIII, s. 117–139; Y.N. Harari, *Eyewitnessing in Accounts of the First Crusade: the Gesta Francorum and Other Contemporary Narratives*, „*Crusades*” 2004, vol. III, s. 77–99.

Rajmund z Aguilers tworzył narrację, był kapelanem hrabiego Rajmunda z Tuluzy, z pewnością zatem nie było jego celem głoŕyfikowanie Gotfryda Lotaryńskiego. Swoją kronikę pisał prawdopodobnie jeszcze podczas krucjaty, a ostatecznej redakcji dokonał jesienią 1099 r.³³ Należy więc traktować dzieło Rajmunda jako zawierające ślady najwcześniejszych opowiadań o wydarzeniach krucjaty, które formowały się w ramach codziennej komunikacji wewnątrz grup biorących udział w wyprawie i pomiędzy nimi – na tym etapie podania przekazywane ustnie nie miały ustalonej wersji, więc szukanie pierwowzoru jest bezcelowe³⁴.

Anonimowy utwór *Gesta Francorum*, nie wymieniając żadnego z wodzów, przekazuje podobne elementy opisu bitwy pod Bramą Mostową: szarża krzyżowców doprowadziła do ogólnego odwrotu nieprzyjaciela, którego oddziały stłoczone na moście prowadzącym do bramy zostały zdziesiątkowane, wielu wówczas straciło życie w nurtach Orontesu, spadając z przeprawy³⁵. Opis niemal tożsamy z wersją *Gesta Francorum* można odnaleźć w kronice Piotra Tudeboda – w jej trzech z czterech znanych dziś wersji rękopiśmiennych. Manuskrypt paryski BN Paris MS Latin 4892 zawiera kilkudzaniowy *passus* na temat bitwy pod Bramą Mostową³⁶, który

³³ Ostatnio na ten temat: J. Flori, *Chroniqueurs et propagandistes. Introduction critique aux sources de la Première Croisade*, Genève 2010, s. 173–191; a także: Raymond d’Aguilers, *op. cit.*, s. 1–15; C. Klein, *Raimund von Aguilers. Quellenstudie zur Geschichte des ersten Kreuzzuges*, Berlin 1892, s. 146.

³⁴ Bogactwo tradycji ustnych, z jakimi stykali się dziejopisarze, tłumaczy stopień skomplikowania wzajemnych relacji między źródłami pierwszej krucjaty. Z tego względu teoria Jaya Rubensteina, zakładająca istnienie tekstu będącego zbiorem kazań bądź relacji o pierwszej krucjacie, hipotetycznie zatytułowanego *Jerusalem History*, którego poszczególne kroniki uczestników wyprawy miałyby być bliższymi lub dalszymi przeróbkami, wydaje się wątpliwa. Por. J. Rubenstein, *What is the Gest Francorum...* Por. też *Medieval Oral Literature*, ed. K. Reichl, Göttingen 2012, s. 743; *Vox intexta. Orality and Textuality in the Middle Ages*, eds A.N. Doane, C.B. Pasternack, Wisconsin 1991, s. 304.

³⁵ *Gesta Francorum...*, s. 40, 41.

³⁶ Petrus Tudebodus, *op. cit.*, s. 75: „Tunc dux Godefredus Christi miles potentissimus irruens in eos evaginato ense, percussit quendam gentilem ferocissimum tam viriliter ut in duas partes ipsum divideret a vertice videlicet usque in sellam equi. Actumque est ex Dei providentia ut quamvis in duo discissus minime ex toto de equo dilaberetur. Post hunc aggressus alium ex oblico secuit eum per medium. Ex hinc maximus timor et horror omnes inimicos Christianitatis perculit, non solum qui praesentes aderant sed omnes qui hoc utcumque audire potuerunt. Deinde dux per omnia memorandum illos in fugam versos persequens, nunc hos nunc illos ut leo fortissimus invadens, detruncabat, et annem praecipitabat”. Warto dodać, że umiejscowienie tego *passusu* zaburza logikę narracji, gdyż

nie ma odpowiednika o podobnej treści w pozostałych wersjach tej kroniki bądź w *Gesta Francorum*³⁷.

Dzięki zachowanemu rękopisowi zawierającemu niewystępujący nigdzie indziej fragment historyk ma unikatowy wgląd w proces formowania się legendy o Gotfrydzie i jego waleczności w bitwie pod Bramą Mostową. W porównaniu z przekazem Rajmunda z Aguilers opowieść została znacznie rozwinięta. W zacytowanym passusie szarża Gotfryda uprzedza atak całości sił chrześcijańskich. Omawianemu czynowi nadano zatem znaczenie otwierającego, a zarazem rozstrzygającego bitwę. Gotfryd został obsadzony w roli, jaką w narracji Rajmunda odgrywa postać Hisnardusa de Gagia – czyli lidera wojsk, który prowadząc atak, doprowadził do odwrócenia losów starcia. Jednoznacznie brzmiąca relacja opowiada o tym, że Gotfryd przeciął uderzeniem miecza najstraszniejszego wojownika z nieprzyjacielskich szeregów i uczynił to tak potężnie, że rozciął wroga wertykalnie, od głowy aż po siodło. W opisie jest podkreślone, że pokonany wojownik nie spadł z konia – co ma sugerować, że jego oglądane przez wielu przecięte ciało stało się powodem paniki wśród załogi Antiochii. Następnie Gotfryd przeciął przez środek kolejnego przeciwnika i, jak zwraca uwagę autor, nie tylko świadkowie wpadli w przerażenie, również ci, do których doszła wieść o czynach Gotfryda. Jest to kolejna wzmianka, którą można traktować jako element konwencji literackiej, ale również jako pośrednią sugestię funkcjonowania opowieści w przekazie ustnym. Dalej można przeczytać, że Gotfryd ścinał głowy i zrzucał do rzeki nieprzyjaciół oraz że podobnie czynili inni wodzowie krucjaty. Co ciekawe, autor omawianego fragmentu w opisie śmiertelnych ciosów Gotfryda użył słów, które odgrywają główną rolę w opo-

dopiero za przytoczonymi słowami zaczyna się zdanie na temat decydującej szarży krzyżowców i zmuszenia przeciwnika do ucieczki. Natomiast u Rajmunda z Aguilers słowa na temat czynu Gotfryda umieszczone są na końcu opowieści o bitwie.

³⁷ W edycji *Recueil des historiens des croisades* zamieszczone są równoległe dwie wersje kroniki Piotra Tudeboda: jedna wersja jest wspólna dla trzech manuskryptów, natomiast w dolnej części karty znajdują się fragmenty tekstu z manuskryptu BN Paris MS Latin 4892, które różnią się od tekstu z pozostałych rękopisów. Co ważne, rękopis 4892 datowany jest na XII w., podobnie jak rękopis paryski 5135 oraz londyński 3904, natomiast tożsamy z dwoma ostatnimi rękopis z Montpellier 142 datowany jest na wiek XIII. Por. Peter Tudebode, *Historia de Hierosolymitano Itinere*, transl. J.H. Hill, L.L. Hill, Philadelphia 1974, s. 5. W wykorzystywanej w prezentowanych badaniach edycji z 1977 r. rękopis paryski 4892 został oznaczony jako B i różnice względem manuskryptu paryskiego 5135 umieszczono w aparacie krytycznym.

wieści Rajmunda z Aguilers: pojawia się zarówno sformułowanie „per medium”, jak i czasownik „dividere”. Choć użyte w odmiennie zbudowanej narracji, dają wrażenie korzystania z tych samych elementów i dobudowywania kolejnych warstw przekazu.

Trzecim źródłem umożliwiającym zbadanie najwcześniejszego etapu rozwoju przekazu o Gotfrydzie w czasie bitwy pod Bramą Mostową jest *Historia Ierosolimitana* przypisywana Albertowi z Akwizgranu³⁸. Co istotne, Gotfryd jest najważniejszą postacią całej kroniki, również w opisie bitwy pod Bramą Mostową jego rola jest silnie przez autora uwypuklona. To książę podrywa szeregi krzyżowców i prowadzi je do walki³⁹. Albert z Akwizgranu uznawany jest za autora niezależnego od pozostałych kronikarzy, nie był uczestnikiem wyprawy i tworzył na podstawie relacji powracających pielgrzymów. Pierwsza część jego dzieła, księgi od I do VI, opowiadające o wydarzeniach pierwszej wyprawy krzyżowej, powstały krótko po 1102 r. Z tego powodu należy traktować kronikę akwizgrańską jako autonomiczny, bliski tradycji ustnej oraz jeden z najwcześniejszych przekazów o omawianym czynie Gotfryda⁴⁰.

W relacji kroniki akwizgrańskiej⁴¹ Gotfryd zadał zabójczy cios Turkowi, który stanowił dla księcia zagrożenie ze względu na posługiwanie się łukiem. Kronikarz akwizgrański opisał uderzenie wymierzone przez Gotfryda, używając niemal tych samych słów, które można odnaleźć w jednym z rękopisów historii Piotra Tudeboda – powtarza się sformułowanie „in duas partes dividere”⁴².

³⁸ Na temat autora i dzieła por. Albert of Aachen, *op. cit.*, s. XXI-LX; P. Knoch, *Studien zu Albert von Aachen. Der erste Kreuzzug in der deutschen Chronistik*, Stuttgart 1966, s. 223. J. Flori, *Chroniqueurs et propagandists...*, s. 259–311.

³⁹ Albert of Aachen, *op. cit.*, s. 240–242.

⁴⁰ Na temat relacji kroniki akwizgrańskiej do tradycji ustnej i do pieśni rycerskich: S. Edgington, *op. cit.*, s. 23–38; R. Cook, *Chanson d'Antioche, chanson de geste: le cycle de la croisade est-il epique?*, Amsterdam 1980; F. Andrei, *Alberto di Aachen e la Chanson de Jerusalem*, „Romance Philology” 2009, vol. LXIII, s. 1–69.

⁴¹ Albert of Aachen, *op. cit.*, lib. III, cap. 65, s. 244: „Dux vero Godefridus, cuius manus bello doctissima erat, plurima capita licet galea tecta ibidem amputasse refertur, ex ore illorum qui presentes oculis perspexerunt. Dum sic plurimo belli labore desudaret, et mediis hostibus plurimam stragem exerceret, Turcum, mirabile dictu, sibi arcu inportunum acutissimo ense duas divisit in partes, lorica indutum. Cuius corporis medietas a pectore sursum sabulo cecidit, altera adhuc cruribus equum complexa in medium pontem ante urbem menia refertur ubi lapsa remansit”.

⁴² Petrus Tudebodus, *op. cit.*, s. 75: „ut in duas partes ipsum divideret”; *Le „Liber” de Raymond d'Aguilers...*, s. 61: „atque ascenso gradu venientes per medium dividebant”.

Trudno przypuszczać, aby tak wyraźna zbieżność w zakresie słownictwa w opisie tego samego wydarzenia była przypadkiem. Świadczy ona o kontakcie obu autorów z tą samą ustną tradycją wokół bitwy pod Bramą Mostową. Tradycja ta musiała zdobyć popularność w pierwszych latach po 1099 r. Być może przekaz w takim kształcie był już w obiegu w czasie trwania krucjaty, ale nie został włączony do rychło zamkniętej narracji *Gesta Francorum* i tej wersji kroniki Piotra Tudeboda, która zachowała się w trzech rękopisach. To prawdopodobnie jeden z kopistów-redaktorów kroniki *Historia de Hierosolymitano itinere* dodał do tekstu zasłyszaną anegdotę na temat Gotfryda, którą w najbardziej pierwotnej wersji utrwalił Rajmund z Aguilers.

Albert opisał, że Gotfryd zabił wielu przeciwników, a następnie przeciął na pół w osi poziomej odzianego w zbroję Turka – górna część jego tułowia spadła na ziemię, natomiast dolna wraz z nogami została poniesiona przez konia na środek mostu, gdzie spadła i leżała. Albert podkreślił, że słyszał opowieści o tym zdarzeniu od wielu naocznych świadków, co potwierdza anegdotyczny charakter opisu⁴³. Pod względem treści wersja Alberta jest uboższa – przekaz o przepołowieniu Turka przez Gotfryda nie dominuje nad opisem bitwy i nie odgrywa w nim znaczącej roli.

Północnofrancuskie interpretacje

Zarówno kronika Piotra Tudeboda, jak i Rajmunda z Aguilers oraz *Gesta Francorum* powstały krótko po pierwszej krucjacie, ich autorzy byli uczestnikami wyprawy i pracowali nad opowiadaniem o przebiegu wydarzeń jeszcze w trakcie ich trwania. Na przełomie pierwszej i drugiej dekady XII w. w północnej Francji trzech mnichów benedyktyńskich wspinających się po szczeblach kariery duchownej podjęło pracę nad tworzeniem narracji o pierwszej krucjacie, bazując na tradycji przekazu zawartej w *Gesta Francorum*⁴⁴.

⁴³ Propozycja definicji anegdoty oraz jej cech wyróżniających w odniesieniu do korpusu źródeł opisującego pierwszą krucjatę: C. Sweetenham, *What Really Happened to Eurvin de Creel's Donkey? Anecdotes in Sources for the First Crusade*, [w:] *Writing the Early Crusades...*, s. 75–88.

⁴⁴ Niedawno opublikowane i niezwykle cenne rozważania na temat politycznego i personalnego kontekstu powstania tychże kronik: J. Rubenstein, *The „Deeds” of Bohemond: Reform, Propaganda, and the History of the First Crusade*, „Viator. Medieval and Renaissance Studies” 2016, vol. XLVII, s. 113–134. Por. też J. Flori, *Chroniqueurs et propagandists...*, s. 105–164; oraz J. Riley-Smith, *The First Crusade and Idea of Crusading*, London 2003, s. 135–152.

Kroniki Guiberta z Nogent, Balderyka z Dol oraz Roberta Mnicha stanowią cenny materiał źródłowy do badań nad rozwojem pamięci o wydarzeniach krucjaty. Autorzy nie brali udziału w wydarzeniach z lat 1096–1099, w konstruowaniu opowieści zatem polegali na dostępnych im źródłach pisanych, tradycji ustnej oraz z pewnością również na własnej inwencji. Do niedawna te trzy północnofrancuskie reinterpretacje przekazu o pierwszej krucjacie były niedoceniane przez badaczy ze względu na przypisywaną im zbytnią zależność od *Gesta Francorum*. Wizja ta została poddana krytyce, a dokładne badania wykazały skomplikowane powiązania również z innymi przekazami o wydarzeniach wyprawy krzyżowej⁴⁵.

Wzmianka o przepołowieniu przeciwnika przez Gotfryda w utworze *Dei gesta per Francos* świadczy o tym, że Guibert z Nogent korzystał poza *Gesta Francorum* również z innych źródeł. Zapisał on, że Gotfryd przeciął wroga w ten sposób, że tułów spadł z konia na ziemię, a nogi zostały poniesione dalej – który to czyn, zgodnie ze słowami Guiberta, jest tematem zasłyszanych pieśni⁴⁶. Autor powielił najważniejsze elementy podania, czyli zadanie przecinającego ciosu oraz widowiskowe poniesienie na koniu okaleczonego ciała. Passus ten umieszczony został jednak nie w toku opowieści o bitwie pod Bramą Mostową, ale zaraz za elekcją Gotfryda na władcę Jerozolimy, co świadczy o tym, że podania o tym czynie były komunikowane częściowo niezależnie od omówień wydarzeń krucjaty. Przestrzeń narracyjna następująca po opisie okoliczności wyniesienia do władzy w Świętym Mieście została przez kronikarza wykorzystana do złamania ciągu chronologicznego i scharakteryzowania nowego władcy za pomocą anegdotycznych podań – za opisem przepołowienia Guibert umieścił opowieść o walce

⁴⁵ N. Paul, *A Warlord's Wisdom: Literacy and Propaganda at the Time of the First Crusade*, „Speculum” 2010, vol. LXXXV, s. 534–566; M. Bull, *Robert the Monk and His Source(s)*, [w:] *Writing the Early Crusades...*, s. 127–139; J. Rubenstein, *Guibert of Nogent, Albert of Aachen and Fulcher of Chartres: Three Crusade Chronicles Intersect*, [w:] *ibidem*, s. 24–37; S. Biddlecombe, *Baldric of Bourgueil and the Familia Christi*, [w:] *ibidem*, s. 9–24; J. Flori, *Chroniqueurs et propagandists...*, s. 105–169.

⁴⁶ *Guiberti abbati Novigentis Dei gesta per Francos*, [w:] *Corpus Christianorum. Continuatio Medievalis*, vol. CXXVIIA, ed. R.B.C. Huygens, Turnhout 1996, s. 284: „ut testimonio veraci probabile id de ipso preclari facinoris cantitetur, Turcum eum illoricatum, equo tamen vectum, apud Antiochiam super pontem Pharpharis obvium habuisse huicque ilia tam valide gladio traiecisse, ut corporis truncus decidens terrae procumberet et crura sedentia pertransiens equus efferret. Solent enim Lotharingi cum longitudine tum acie spatias habere mirabiles”.

Gotfryda z niedźwiedziem. Sam opis bitwy pod Bramą Mostową jest pod względem treści podobny do *Gesta Francorum*, choć zapisany w daleko bardziej wyszukanej formie literackiej⁴⁷.

Balderyk z Dol również wspomniał o tym, że o efektywnym ciosie Gotfryda wielu przekazało mu relację, według której księżę jednym uderzeniem przepołowił wroga i górna część ciała spadła na ziemię, natomiast dolna została poniesiona przez konia z powrotem przez bramę do miasta⁴⁸. Jednozdaniowy opis Balderyk umieścił po opowieści o bitwie pod Bramą Mostową, podobnie jak Rajmund z Aguilers. Relacja ta stanowi uzupełnienie narracji o przebiegu bitwy, która sama w sobie opiera się na przekazie *Gesta Francorum*. W wersji Balderyka dolna część ciała okrutnie zabitego nieprzyjaciela została przetransportowana na jadącym koniu do wewnątrz murów miejskich, co z jednej strony jest elementem wzmacniającym widowiskowość, z drugiej sugeruje, że przeciwnik uciekał z pola walki przez most do miasta, a Gotfryd zablokował mu drogę ucieczki – ta wizja współgra z nakreślonym przez wszystkich dziejopisarzy przebiegiem bitwy.

Spośród trzech północnofrancuskich mnichów Robert z Reims jest autorem najbardziej rozbudowanej opowieści o omawianym czynie Gotfryda⁴⁹. Ta zapisana na przełomie pierwszej i drugiej

⁴⁷ Opis bitwy pod Bramą Mostową: *Guiberti abbati Novigentis...*, s. 192. Ogólnie na temat osoby i twórczości Guiberta: J. Rubenstein, *Guibert de Nogent. A Portrait of Medieval Mind*, Routledge 2002.

⁴⁸ *Baldrici episcopi Dolensis Historia Jerosolimitana*, [w:] *Recueil des historiens des croisades. Historiens occidentaux*, vol. IV, Paris 1879, s. 50–51: „In hac siquidem pugna, ut a multis relatum est, dux Godefredus militem Turcum adeo fortiter ense percussit, ut uno ictu dimidati corporis pars superior ad terram caderet, pars inferior in sella adhuc residens in civitatem rediret”.

⁴⁹ *The Historia Iherosolimitana of Robert the Monk*, eds D. Kempf, M. Bull, Woodbridge 2013, s. 44–45: „Dux itaque Godefridus, militie decus egregium, ut vidit quia illos nemo ferire poterat nisi post dorsum, equo celeri volitans anticipavit pontis introitum[...] Cumque unus ex eis audacior ceteris, et mole corporis prestantior, et viribus, ut alter Goliath, robustior, videret ducem sic supra suos inmisericorditer sevientem, sanguineis calcaribus urget equum adversus illum, et mucrone in altum sublato totum super verticem ducis transverberat scutum. Et nisi dux ictui umbonem expandisset, et se in partem alteram inclinasset, mortis debitum persolvisset. Sed Deus militem suum custodivit, eumque scuto sue defensionis munivit. Dux, ira vehementi succensus, parat rependere vicem, eiusque tali modo appetit cervicem. Ensem elevat, eumque a sinistra parte scapularum tanta virtute intorsit, quod pectus medium disiunxit, spinam et vitalia interruptit, et sic lubricus ensis super crus dextrum integer exivit; sicque caput integrum cum dextra parte corporis immersit gurgiti, partemque que equo presidebat remisit civitati [...]”.

dekady XII w. opowieść o bitwie pod Bramą Mostową stała się najbardziej rozpowszechnioną pisemną wersją przekazu – dlatego elementy narracyjne wykorzystane przez Roberta są szczególnie godne uwagi⁵⁰. Kronikarz przekazuje jednoznaczny obraz sytuacji: Gotfryd wyprzedził uciekających i zablokował im dostęp do mostu poprzedzającego bramę, a następnie osobiście dokonał masakry na ewakuujących się do miasta wrogich oddziałach. Najważniejszym elementem opowieści jest konfrontacja z najpotężniejszym wojownikiem z wrogich szeregów – Robert porównał go do Goliata. W ten sposób został rozbudowany wątek zmierzenia się Gotfryda z niebezpiecznym przeciwnikiem, który po raz pierwszy został wykorzystany w rękopisie BN Paris MS Latin 4892 kroniki Piotra Tudeboda, gdzie książe Lotaryngii stanął naprzeciw „najdzikszego poganina”. Robert Mnich opowiedział o pojedynku, w którym Gotfrydowi został zadany morderczy cios, odparty dzięki sile księcia i pomocy Boga. W odpowiedzi uderzył on Goliata mieczem w ten sposób, że rozciął na ukos jego korpus, co poskutkowało tym, że prawa część wraz z głową spadła do rzeki, a lewa część z nogami pogalopowała na koniu do miasta. Narracja Roberta jest szczególnie plastyczna, a zarazem wyrażona dość prostym językiem, co sprawia, że jest łatwo zrozumiała i jasna⁵¹.

Analizując opowieść o bitwie pod Bramą Mostową w kronice Roberta Mnicha, narzucającym się wnioskiem jest stwierdzenie, że kolejne wersje sceny przepołowienia przeciwnika są tworzone w warunkach swoistego współzawodnictwa przy dużym wpływie inwencji własnej kronikarza. Scena z pewnością podlegała przekształceniom zarówno na etapie przekazu ustnego, jak i w czasie kronikarskiej pracy z piórem przy pulpicie. Odparcie potężnego uderzenia wroga i wyprowadzenie okrutnego ciosu jako odpowiedzi,

⁵⁰ Znanych jest ponad 80 średniowiecznych rękopisów kroniki Roberta – żadna z wczesnych kronik krucjatowych nie zachowała się w większej liczbie niż kilka rękopisów. Refleksje na temat przyczyn nadzwyczajnej popularności dzieła Roberta Mnicha: D. Kempf, *op. cit.*, s. 116–126 – kluczowy wpływ na szerokie zjawisko kopiowania kroniki Roberta mieli Otto Friesing i cesarz Fryderyk Barbarossa, a także cysterskie skryptoria i kanały komunikacji. Kontekst powstania dzieła został omówiony w: J. Naus, *The „Historia Iherosolimitana” of Robert the Monk and the Coronation of Louis VI*, [w:] *Writing the Early Crusades...*, s. 105–115. Por. też L. Russo, *Ricerche sull’ „Historia Iherosolimitana” di Roberto di Reims*, „Studi Medievali” 2002, vol. XLIII, s. 651–691.

⁵¹ Autorzy najnowszej edycji widzą w prostym stylu prozy Roberta jeden z powodów popularności dzieła: *The Historia Iherosolimitana of Robert the Monk...*, s. xi.

fragment ciała spadający prosto do rzeki, podczas gdy pozostała część z nogami jedzie do miasta na koniu – te elementy sprawiają, że opowieść Roberta Mnicha ma wyjątkowo silną dramaturgię. Autor w dalszej części opowieści podkreślił znaczenie czynu Gotfryda dla losów bitwy, a także jego doniosłość i sławę⁵² – w ten sposób kronikarz wyklada odbiorcy jednoznacznie sformułowaną interpretację co do wymiaru i znaczenia Gotfrydowego ciosu. Tak silnie zarysowana ocena wydarzenia świadczy o ważnym miejscu, jaki zajmował przekaz o omawianym czynie Gotfryda w narracjach o krucjacie. Ponadto kształt narracji Roberta i niezwykła popularność jego kroniki wpłynęły na rozpowszechnienie się wizji przebiegu bitwy pod Bramą Mostową.

Opis przepołowienia wroga przez Gotfryda autorstwa Idziego z Paryża⁵³ jest podobny do opowieści Roberta Mnicha. Wierszowany utwór o dziejach pierwszej krucjaty pt. *Historia vie Hierosolimitane* również opowiada o walce, jaką stoczył książę Lotaryngii z potężnym Arabem – po odparciu uderzenia wymierzył zabójczy cios, który przepołowił przeciwnika. Idzi szczegółowo opisał obrażenia, jakie poniósł pokonany wróg⁵⁴. Utwór ten powstał na prze-

⁵² *Ibidem*, s. 45: „O predicabilis dextera ducis invicti et animosi pectoris robur excellens! Laudandus et ensis, qui in sua integritate perseverans vibranti dextere sui famulatus prestitit obsequium. Et cuius cor eructare, cuius lingua enarrare, cuius manus scribere, que pagina valet suscipere aliorum facta principum, qui illi compares fuerunt in omnibus victoriis preliorum? Victoria ducis pre ceteris enituit, quoniam pars dimidiati corporis que remansit testimonium laudis fuit”.

⁵³ Na temat dzieła i autorstwa: *The Historia Vie Hierosolimitane of Gilo Paris and a Second, Anonymous Author*, eds and transl. C. Grocock, J.E. Siberry, Oxford 1997, s. xiii–xxiv; C. Grocock, *L'aventure épique: le traitement poétique de la première croisade par Gilon de Paris et son continuateur*, [w:] *Autour de la première croisade*, ed. M. Balard, Paris 1996, s. 17–28; S. Duparc-Quioç, *Un poème latin du XIIe siècle sur la première croisade par Gilon de Toucy, augmenté par Fulco*, [w:] *Les épopées de la croisade. Premier colloque international (Trèves, 6–11 août 1984)*, eds K.-H. Bender, H. Kleber, Stuttgart 1987, s. 35–49. Idzi z Paryża niedługo po napisaniu *Historia Vie Hierosolimitane* został kardynałem-biskupem Tusculum i legatem papieskim, odbył poselstwo m.in. do Polski. O powiązaniu twórczości literackiej Idziego z jego karierą w kurii rzymskiej: J. Rubenstein, *The „Deeds” of Bohemond...*, s. 120.

⁵⁴ *The Historia Vie Hierosolimitane of Gilo Paris...*, s. 122: „Moxque choruscantem gladium levat et ferit hostem:/ Os, caput illidit, vitalia tota cecidit,/ Spargit et arvinam, rupit cum pectore spinam;/ Sic homo prostratus cadit in duo dimidiatus/ Atque super scutum partes in mille minutum/ Pars cecidit, pars heret equo trahiturque supina,/ Estque sui moderator equi non iusta rapina./ Ictu sic uno fit magna nec una ruina”.

łomie pierwszej i drugiej dekady XII w., czyli mniej więcej w tym samym czasie, co kronika Roberta Mnicha – dlatego też nie da się definitywnie uchwycić stosunku między tymi dwoma dziełami⁵⁵. Idzi, tak jak Robert, stwierdził, że Gotfryd w czasie bitwy zablokował wrogim oddziałom drogę ucieczki i dokonał masakry, zabijając wielu obrońców miasta. Bezpośrednia zależność między Idzim a Robertem w opowiadaniu o bitwie pod Bramą Mostową nie jest niczym pewnym, więc powtórzenie schematu omawianej sceny, choć z użyciem odmiennego słownictwa, może świadczyć o tym, że obaj autorzy tworzyli, znajdując się pod wpływem ustnie przekazywanych opowieści o czynie Gotfryda⁵⁶.

Wizja wydarzeń zawarta w kronice Roberta Mnicha była na tyle wyrazista, że jej tekst został skopiowany w napisanym w latach czterdziestych XII w. utworze pt. *Historia Nicaena vel Antiochena*⁵⁷ – powstał on w środowisku dworu łacińskich władców jerozolimskich na polecenie Baldwina III. Kronika Roberta Mnicha musiała więc dotrzeć do Outremer, gdyż anonimowy autor dzieła *Historia Nicaena...* w głównej mierze oparł się na cytatach zaczerpniętych od mnicha z Reims⁵⁸. Z biegiem lat jego popularność nawet wzrosła – opowieść Roberta Mnicha o Gotfrydowym uderzeniu przeciwnającym wroga na pół wykorzystali późniejsi pisarze: tzw. Anonim Reński⁵⁹ oraz Benedykt Accolti⁶⁰. Ten drugi – humanista i kanclerz Florencji – przeniósł omawianą scenę z końca opowieści o bitwie pod Bramą Mostową na jej początek, tak jak to było u Piotra Tudeboda w rękopisie BN Paris MS Latin 4892.

⁵⁵ Historycy zgadzają się, że ustalenie precyzyjnej datacji jest niemożliwe: *ibidem*, s. xxiv; *The Historia Iherosolimitana of Robert the Monk...*, s. xxxiv–xli. Według Marcusa Bulla Idzi z Paryża korzystał z tekstu kroniki Roberta Mnicha: M. Bull, *op. cit.*, s. 131–133.

⁵⁶ Argumenty pokazujące, że w pewnym zakresie Idzi był niezależny od Roberta Mnicha: *The Historia Vie Hierosolimitane of Gilo Paris...*, s. lix–lx.

⁵⁷ *Balduini III Historia Nicaena vel Antiochena*, [w:] *Recueil des historiens des croisades. Historiens occidentaux*, vol. V, Paris 1895, s. 156.

⁵⁸ D. Gerish, *Remembering Kings in Jerusalem: The „Historia Nicaena vel Antiochena” and Royal Identity around the Time of the Second Crusade*, [w:] *The Second Crusade: Holy War on the Periphery of Latin Christendom*, eds J.T. Rouche, J.M. Jensen, Turnhout 2015, s. 51–89.

⁵⁹ *Anonymi Rhenani Historia et gesta ducis Gotfridi, seu Historia de obsidione Terrae Sanctae*, [w:] *Recueil des historiens des croisades. Historiens occidentaux*, vol. V, s. 469.

⁶⁰ *Benedicti de Accoltis Aretini Historia Gotefridi*, [w:] *ibidem*, s. 578.

Późniejsze wersje opowieści

Anglonormandzki kronikarz Orderyk Vitalis zawarł w swoim dziele pt. *Historia Ecclesiastica* obszerną opowieść o pierwszej wyprawie krzyżowej, w tym także o bitwie pod Bramą Mostową. Na końcu opisu tej bitwy zamieścił podanie o słynnym Gotfrydowym uderzeniu⁶¹. W jego wersji książe Lotaryngii uderzył od tyłu w plecy najpotężniejszego spośród wrogich wojowników, odzianego w złotą zbroję. Orderyk powtórzył motyw, który jako pierwszy pojawił się u Roberta Mnicha – w wyniku zadania ciosu górna część ciała zabitego adwersarza spadła wprost do rzeki, a dolna część na koniu została poniesiona do miasta. Orderyk podkreślił wrażenie, jakie opisana scena zrobiła na obrońcach obserwujących wszystko z wysokości murów miejskich. Co ciekawe, w tym przekazie można dostrzec echa najwcześniejszych wersji omawianej sceny: w tekście można znaleźć zarówno powtarzającą się frazę „per medium”, która została użyta jeszcze przez Rajmunda z Aguilers, a także „lorica indutum” – sformułowanie obecne w opisie kroniki akwizgrańskiej. W przypadku Orderyka nie można wykluczyć bezpośredniego kontaktu z rękopisami kronik opisujących pierwszą krucjatę, jak również z przekazywanymi drogą ustną opowieściami.

O przepołowieniu przeciwnika przez cios Gotfryda napisał także inny dwunastowieczny pisarz anglonormandzki – Henryk z Huntingdon⁶². Wspomnił on o tym, że górna część ciała spadła na ziemię, a dolną koń powiódł w szeregi nieprzyjaciela. Henryk dokonał niespotykanego wcześniej przesunięcia – scena Gotfrydowego zabójczego ciosu została wpleciona w opowieść o bitwie przy Moście Żelaznym, która rozegrała się miesiąc przed bitwą pod

⁶¹ *The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis*, ed. and transl. M. Chibnall, vol. V, Oxford 1975, s. 84: „Insignis dux Godefredus quendam maximum bellatorum aurea lorica indutum in tergo ense percussit, ualidoque ictu per medium quasi tenerum porrum obruncauit. Caput cum humeris et superiori parte corporis a cingulo in flumen cecidit; inferiorque pars super uelocissimum cornipedem remansit. Equus autem rectore carens aspere calcaribus urguebatur; et laxatis habenis fugientes preueniens urbem ingressus est. Hoc totus populus qui in muris et propugnaculis stabat ut prospexit, ualde mestus contremuit; et de tanto strenui baronis ictu plurima cum lamentis uerba euomuit”.

⁶² *Henrici Huntendunensis De captione Antiochie a Christianis*, [w:] *Recueil des historiens des croisades. Historiens occidentaux*, vol. V, s. 376–377: „Dux uero Godefridus quemdam medium secuit; cum igitur pars terrae cecidisset, partem domini ferebat equus inter paganos pugnantes; quo monstro perterriti...”.

Bramą Mostową, 9 lutego 1098 r.⁶³ W większości narracji o oblężeniu Antiochii opis bitwy z 9 lutego bezpośrednio poprzedza wydarzenia z 4–6 marca. Opowieść o bitwie pod Bramą Mostową Henryk skomponował na podstawie *Gesta Francorum* i podobnych wersji kroniki Piotra Tudeboda. Można stąd wysnuć wniosek, że przekaz o przepołowieniu przeciwnika przez Gotfryda był na tyle popularny, że mógł funkcjonować równoległe do nieuwzględniających go wersji relacji o bitwie pod Bramą Mostową, co w przypadku dzieła Henryka z Huntingdon poskutkowało innym umiejscowieniem tej sceny w całości narracji.

Kronika Wilhelma z Tyru jest świadectwem zbiorowej pamięci elity łacińskiej Jerozolimy w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XII w.⁶⁴ Kanclerz krucjatowego królestwa podkreślił, że czyn Gotfryda zyskał sobie sławę, która utrwaliła go w pamięci na wieki. Napisał, że księżę Lotaryngii ściał w czasie bitwy wiele głów wojowników odzianych w zbroje, a następnie przepołowił opancerzonego przeciwnika⁶⁵. Interesujące, że arcybiskup Tyru skomponował opis odmienny od anonimowego tekstu *Historia Nicaena vel Antiochena*, powstałego trzy dekady wcześniej na dworze królewskim w Jerozolimie. Można zatem wnioskować, że Wilhelm z Tyru nie miał kontaktu z nurtem przekazu zapoczątkowanym przez Roberta Mnicha. Stworzył on opowieść wykazującą różny stopień podobieństwa do wersji Alberta z Akwizgranu, Guiberta z Nogent i Rajmunda z Aguilers⁶⁶. Opis Wilhelma został niemal dosłownie powtórzony przez Mateusza z Paryża w jego kronice⁶⁷.

⁶³ T. Venning, *op. cit.*, s. 36; H. Hagenmeyer, *op. cit.*, s. 125–126.

⁶⁴ P.W. Edbury, J.G. Rowe, *William of Tyre. Historian of the Latin East*, Cambridge 1988, s. 187.

⁶⁵ *Guillelmi Archiepiscopi Tyrensis Chronicon*, [w:] *Corpus Christianorum. Continuatio Medievalis*, vol. LXIII, ed. R.B.C. Huygens, Turnhout 1986, s. 278–279: „Dux vero Lotharingiae, etsi in toto conflictu optime se habuerat, tamen circa pontem jam advesperascente die, tantum tamque insigne virtutis, qua singulariter praeeminebat, dedit argumentum, ut perpetua dignum iudicetur memoria factum ejus celebre, quo se universo exercitui reddidit insignem. Nam, postquam multorum capita loricorum, sine ictus repetitione, solita virtute amputavit, unum de hostibus protervius instantem, licet lorica indutum, per medium divisit, ita ut pars ab umbilico superior, ad terram decideret; reliqua parte super equum cui insederat infra urbem introducta. Obstupuit populus, visa facti novitate; nec latere patitur, quod ubique praedicat, factum tam mirabile”.

⁶⁶ J. Rubenstein, *Three Crusade Chronicles Intersect...*, s. 24–38. Na temat powiązań kroniki Wilhelma z Tyru z kroniką Alberta z Akwizgranu: Albert of Aachen, *op. cit.*, s. xxvi; P. Knoch, *op. cit.*, s. 29–63.

⁶⁷ *Matthaei Parisiensis Chronica Maiora*, London 1874, vol. II, s. 74.

Podsumowanie

Po prześledzeniu różnych wersji przekazu na temat czynu Gotfryda w czasie bitwy pod Bramą Mostową narzuca się wnioski, że kształtu relacji między źródłami opisującymi pierwszą krucjatę nie da się sprowadzić do prostych zależności jednej kroniki od innej. Prezentowane dociekania pokazują, że na treść przekazu, oprócz innych zapisanych wersji wydarzeń, mógł wpływać także kontakt kronikarza ze świadkami oraz ustnie komunikowanymi opowieściami, a inwencja autora nadawała mu ostateczną formę.

Najbardziej pierwotną wersję przekazu zapisał Rajmund z Aguilers, natomiast Piotr Tudebod oraz Albert z Akwizgranu niezależnie stworzyli dwie najwcześniejsze rozbudowane opowieści o przepołowieniu przeciwnika przez Gotfryda Lotaryńskiego. Autorem najbardziej popularnej wersji jest Robert Mnich, który pisał w dużym stopniu pod natchnieniem własnej inwencji i przyćmił wcześniejsze przekazy. Jednak kronika Wilhelma z Tyru oraz jej starofrancuskie przekłady – również bardzo popularne w kolejnych dekadach i stuleciach⁶⁸ – sięgały bardzo wyraźnie do wczesnego etapu kształtowania się legendy o Gotfrydzie Lotaryńskim, który w czasie bitwy pod Bramą Mostową przepołowił przeciwnika jednym uderzeniem miecza.

Bibliografia

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitana. History of the Journey to Jerusalem*, ed. and transl. S. Edgington, Oxford 2007.
- Anonymi Rhenani Historia et gesta ducis Gotfridi, seu Historia de obsidione Terrae Sanctae*, [w:] *Recueil des historiens des croisades. Historiens occidentaux*, vol. V, Paris 1895, s. 439–524.
- Armenia and the Crusades. The Chronicle of Matthew of Edessa*, transl. A.E. DoStourian, London 1993.
- Baldrici episcopi Dolensis Historia Ierosolimitana*, [w:] *Recueil des historiens des croisades. Historiens occidentaux*, vol. IV, Paris 1879, s. 1–112.
- Balduini III Historia Nicaena vel Antiochena*, [w:] *Recueil des historiens des croisades. Historiens occidentaux*, vol. V, Paris 1895, s. 139–186.

⁶⁸ Por. P. Handyside, *The Old French William of Tyre*, Leiden–Boston 2015, s. 124–126.

- Benedicti de Accoltis Aretini Historia Gotefridi*, [w:] *Recueil des historiens des croisades. Historiens occidentaux*, vol. V, Paris 1895, s. 525–620.
- Chronique de Michel le Syrien*, trad. J.-B. Chabot, t. III, Paris 1905.
- Die Kreuzzugsbriefe aus den Jahren 1088–1100*, ed. H. Hagenmeyer, Innsbruck 1901.
- Gesta Francorum et aliorum Hierosolimitanorum. The Deeds of the Franks and the other Pilgrims to Jerusalem*, ed. and transl. R. Hill, New York 1962.
- Guiberti abbati Novigentis Dei gesta per Francos*, [w:] *Corpus Christianorum. Continuatio Medievalis*, vol. CXXVIIA, ed. R.B.C. Huygens, Turnhout 1996.
- Guillelmi Archiepiscopi Tyrensis Chronicon*, [w:] *Corpus Christianorum. Continuatio Medievalis*, vol. LXIII, ed. R.B.C. Huygens, Turnhout 1986.
- Henrici Huntendunensis De captione Antiochia a Christianis*, [w:] *Recueil des historiens des croisades. Historiens occidentaux*, vol. V, Paris 1895, s. 374–379.
- Le „Liber” de Raymond d’Aguilers*, eds J.H. Hill, L.L. Hill, Paris 1969.
- Matthaei Parisiensis Chronica Maiora*, vol. V, London 1874.
- Peter Tudebode, *Historia de Hierosolymitano Itinere*, transl. J.H. Hill, L.L. Hill, Philadelphia 1974.
- Petrus Tudebodus, *Historia de Hierosolymitano Itinere*, eds J.H. Hill, L.L. Hill, Paris 1977.
- Raimundi de Aguilers Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*, [w:] *Recueil des historiens des croisades. Historiens occidentaux*, vol. III, Paris 1866, s. 231–310.
- Raymond d’Aguilers, *Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem*, transl. J.H. Hill, L.L. Hill, Philadelphia 1968.
- The Damascus Chronicle of the Crusades. Extracted and translated from the Chronicle of Ibn al-Qalanisi*, transl. H.A.R. Gibb, London 1932.
- The Ecclesiastical History of Orderic Vitalis*, ed. and transl. M. Chibnall, vol. V, Oxford 1975.
- The Historia Iherosolimitana of Robert the Monk*, eds D. Kempf, M. Bull, Woodbridge 2013.
- The Historia Vie Hierosolimitane of Gilo Paris and a Second, Anonymous Author*, eds and transl. C. Grocock, J.E. Siberry, Oxford 1997.

OPRACOWANIA

- Andrei F., *Alberto di Aachen e la Chanson de Jérusalem*, „Romance Philology” 2009, vol. LXIII, s. 1–69.
- Asbridge T., *The Creation of the Principality of Antioch*, Woodbridge 2000.
- Asbridge T., *The Crusades. The War for the Holy Land*, London 2010.
- Asbridge T., *The First Crusade. A New History*, London 2005.
- Bachrach D.S., *Lay Confession to Priests in Light of Wartime Practice (1097–1180)*, „Revue d’histoire ecclésiastique” 2007, vol. CII, s. 76–99.
- Cook R., *Chanson d’Antioche, chanson de geste: le cycle de la croisade est-il epique?*, Amsterdam 1980.

- Duparc-Quioc S., *Un poème latin du XIIe siècle sur la première croisade par Gilon de Toucy, augmenté par Fulco*, [w:] *Les épopées de la croisade. Premier colloque international (Trèves, 6–11 août 1984)*, eds K.-H. Bender, H. Kleber, Stuttgart 1987, s. 35–49.
- Edbury P.W., Rowe J.G., *William of Tyre. Historian of the Latin East*, Cambridge 1988.
- Edgington S., *Albert of Aachen and the Chansons de Geste*, [w:] *The Crusades and their Sources. Essays Presented to Bernard Hamilton*, eds J. France, W.G. Zajac, Ashgate 1998, s. 23–38.
- Flori J., *Bohémond d'Antioche, chevalier d'aventure*, Paris 2007.
- Flori J., *Chroniqueurs et propagandistes. Introduction critique aux sources de la Première Croisade*, Genève 2010.
- Flori J., *La Première Croisade. L'occident chrétien contre l'Islam*, Bruxelles 1992.
- France J., *Victory in the East. Military History of the First Crusade*, Cambridge 1994.
- Frankopan P., *The First Crusade. The Call from East*, Cambridge Mass. 2012.
- Gerish D., *Remembering Kings in Jerusalem: The „Historia Nicaena vel Antiochena” and Royal Identity around the Time of the Second Crusade*, [w:] *The Second Crusade: Holy War on the Periphery of Latin Christendom*, eds J.T. Rouche, J.M. Jensen, Turnhout 2015, s. 51–89.
- Glaesener H., *La prise d'Antioche en 1098 dans la littérature épique française*, „Revue belge de philologie et d'histoire” 1940, vol. XIX, s. 66–85.
- Grocock C., *L'aventure épique: le traitement poétique de la première croisade par Gilon de Paris et son continuateur*, [w:] *Autour de la première croisade*, ed. M. Ballard, Paris 1996, s. 17–28.
- Hagenmeyer H., *Chronologie de la première croisade 1094–1100*, Hildesheim 1973.
- Handyside P., *The Old French William of Tyre*, Leiden–Boston 2015.
- Harari Y.N., *Eyewitnessing in Accounts of the First Crusade: the Gesta Francorum and Other Contemporary Narratives*, „Crusades” 2004, vol. III, s. 77–99.
- John S., *Claruit Ibi Multum Dux Lotharingiae: The Development of the Epic Tradition of Godfrey of Bouillon and the Bisected Muslim*, [w:] *Literature of the Crusades*, eds S.T. Parsons, L.M. Paterson, London 2018, s. 7–24.
- John S., *Godfrey of Bouillon and the Swan Knight*, [w:] *Crusading and Warfare in the Middle Ages, Realities and Representations. Essays in Honour of John France*, eds S. John, N. Morton, Ashgate 2014, s. 129–142.
- John S., *Historical Truth and the Miraculous Past: The Use of Oral Evidence in Twelfth-Century Latin Historical Writing on the First Crusade*, „English Historical Review” 2015, vol. CXXX, s. 263–301.
- Klein C., *Raimund von Aquilers. Quellenstudie zur Geschichte des ersten Kreuzzuges*, Berlin, 1892.
- Knoch P., *Studien zu Albert von Aachen. Der erste Kreuzzug in der deutschen Chronistik*, Stuttgart 1966.
- Lapina E., „*Nec Signis Nec Testis Creditur...*”: *The Problem of Eyewitnesses in the Chronicles of the First Crusade*, „Viator. Medieval and Renaissance Studies” 2007, vol. XXXVIII, s. 117–139.
- Les épopées de la croisade*, eds K.-H. Bender, H. Kleber, Stuttgart 1987.

- Medieval Oral Literature*, ed. K. Reichl, Göttingen 2012.
- Michaud J.-F., *L'histoire de la première croisade*, [w:] *Des Croisades*, vol. I, Paris 1825.
- Paul N., *A Warlord's Wisdom: Literacy and Propaganda at the Time of the First Crusade*, „*Speculum*” 2010, vol. LXXXV, s. 534–566.
- Riley-Smith J., *The First Crusaders, 1095–1131*, Cambridge 1997.
- Röhricht R., *Geschichte des Ersten Kreuzzuges*, Innsbruck 1901.
- Rubenstein J., *Armies of Heaven. The First Crusade and the Quest for Apocalypse*, New York 2011.
- Rubenstein J., *Crusade and Apocalypse: History and the Last Days*, „*Quaestiones Medii Aevii Novae*” 2016, vol. XXI, s. 159–188.
- Rubenstein J., *Guibert de Nogent. A Portrait of Medieval Mind*, Routledge 2002.
- Rubenstein J., *The „Deeds” of Bohemond: Reform, Propaganda, and the History of the First Crusade*, „*Viator. Medieval and Renaissance Studies*” 2016, vol. LXVII, s. 113–134.
- Rubenstein J., *What is the Gesta Francorum, and who was Peter Tudebode?*, „*Revue Mabillon*” 2005, vol. XVI, s. 179–204.
- Runciman S., *The First Crusade and the Foundation of the Kingdom of Jerusalem*, [w:] *A History of the Crusades*, vol. I, Cambridge 1951.
- Runciman S., *The First Crusade: Antioch to Ascalon*, [w:] *A History of the Crusades*, ed. K. Setton, vol. I (*The First Hundred Years*), Wisconsin 1969, s. 308–343.
- Russo L., *Ricerche sull' „Historia Iherosolimitana” di Roberto di Reims*, „*Studi Medievali*” 2002, vol. XLIII, s. 651–691.
- Smail R.C., *Crusading Warfare 1097–1193*, Cambridge 1956.
- Sybel H. von, *Geschichte des Ersten Kreuzzugs*, Leipzig 1881.
- Trotter D.A., *Medieval French Literature and the Crusades (1100–1300)*, Geneva 1988.
- Venning T., *A Chronology of the Crusades*, Routledge 2015
- Vox intexta. Orality and Textuality in the Middle Ages*, eds A.N. Doane, C.B. Pasternack, Wisconsin 1991.
- Writing the Early Crusades: Text, Transmission and Memory*, eds M. Bull, D. Kempf, Woodbridge 2014.

BARTŁOMIEJ DŹWIGAŁA

Evolution of the account of Duke Godfrey's deed of hewing the enemy through the middle with a single blow during the siege of Antioch by the First Crusade. A source study

The article contains the research on the narratives describing the battle of the Bridge Gate (6 March 1098), which took place during the siege of Antioch by the crusaders. I focus on the scene which is the climax of the above-mentioned

accounts – in this scene duke Godfrey of Lorraine, in a duel on the bridge in front of the city, cuts in two the Turkish warrior by a single strike of his sword.

This survey is divided into three parts. In the first part I summarize the state of research and I analyze the earliest stage of shaping the literary tradition of the studied scene. In the second part I focus on the transformations of the earliest accounts among chroniclers from Capetian France. The third part is devoted to analysis of the later versions of the scene. In the conclusion of the present article I state that account of the Robert the Monk contains the most popular version of the here studied scene. Another point is that narratives even from the end of 12th century and later are written in the connection with the earliest accounts.

Keywords: siege of Antioch, crusade, Godfrey of Lorraine, chronicle.